

De verschoppelingen onder de tuinbewoners zijn aan de beurt.

Want het onderwerp voor het KNNV-publieksproject 2005 is: slakken!

De titel van het nieuwe project is: Ogen op Steeltjes.

KNNV-publieksproject 2005 zet slakken op de kaart

Ogen op steeltjes

Soms leidt een terloopse vraag tot iets groeters. Zo ging het ook met het idee voor het slakkenproject. In verband met het Atlasproject van de Nederlandse Landslakken kwam een vraag op het KNNV-bureau binnen over de kosten van een kaart in Natura. De KNNV-leden zouden dan mee kunnen doen met een kleinschalig onderzoek naar een aantal huisjes- en naaktslakken. Slakken, dat was eigenlijk wel een leuk onderwerp. In ieders tuin zitten wel slakken en eigenlijk wil haast niemand die, want ze eten van de planten, het zijn de verschoppelingen onder de tuinbewoners. Dus zou het daarom juist niet heel leuk zijn om er een publieksproject van te maken! Na wat rondvragen en polsen hier en daar waren de reacties zo enthousiast, dat het idee omarmd werd.

LIEVER NIET

Als je zo eens rondvraagt bij tuinliefhebbers naar het lot van slakken in hun tuin is het antwoord bijna altijd negatief. In het gunstigste geval zet men ze buiten de tuin, maar ook treft een wreder lot deze dieren en komen ze terecht in valpotten of nog kwalijker: ze worden het slachtoffer van giftige slakkenkorrels. Vorige zomer stonden er enkele berichten in de krant over honden die het slachtoffer zouden zijn geworden van vergiftiging door slakkenkorrels, dus wellicht wordt het gebruik hierdoor enigszins beperkt, want niemand wil toch zijn troeteldier kwijt raken. Maar tuinbezitters zonder hond worden hiermee natuurlijk niet afgeschrikt en die gaan vrolijk door met strooien van (anti)slakkenkorrels. Aan de KNNV de taak deze diertjes een beter lot te doen toekomen.

BOUW

Slakken behoren tot de orde der weekdieren (mollusken), waar ook de tweekleppigen en inktvissen toe behoren. Dieren uit deze orde hebben de meest uiteenlopende vormen en kleuren. Ze leven zowel in zout als in zoet water, tot op grote diepte en op het land tot zelfs in woestijnen, aanwijzingen dat deze levensvormen zeer goed aangepast zijn aan alle mogelijke omstandigheden op aarde.

Een weekdier heeft een lichaam met een voet, het gedeelte waar hij mee kruipt en een mantel, die onder de schelp zit, die de schelp afscheidt en waarmee die schelp ook vast zit. Landslakken hebben een mond met een rasp of radula en daarmee schrapen ze heel efficiënt alle oppervlakken af die met algen begroeid zijn; of zachte of halfverrotte plantaardige resten worden ermee bewerkt (en de malse, jonge kiemplantjes!). Maar ook hardere materialen kunnen ze hiermee afschrapen, zoals de schelpen van soortgenoten of hout.

Tweekleppigen zijn meestal filteraars en hebben een sifo om water met deeltjes in te laten en een tweede sifo als uitstroomopening. Slakken zijn hermafrodit en kunnen elkaar dus over en weer bevruchten en beide partners leggen eieren.

NUT

Wat men vooral graag wil weten is het 'nut' van slakken. Het grootste nut is hun taak als opruimers in de natuur. Zowat al het afgestorven plantaardige materiaal dat in de tuin terecht komt is voor slakken eetbaar en dat verwerkingsproces (tot compost!) gaat behoorlijk snel, want de meeste slakken zijn grage eters. Slakken mijden schimmel, oud hout en aas trou-

wens ook niet en soms verorberen ze zelfs een levende worm, waardoor een slak ineens een 'roofdier' is. Verder lusten slakken erg graag algen en dat is mooi te zien aan de leuke, grillige 'graassporen' die ze achterlaten op stenen of takken waar een laagje algen op groeit.

Maar het andere grote nut van hun aanwezigheid in de tuin is het feit dat ze zelf weer gegeten worden, vooral door vogels. Slakken vormen de belangrijkste bron van kalk, nodig voor vogels om hun eierschaal te kunnen vormen. Er is onderzoek bekend naar mezen met slechte broedresultaten in een gebied waar weinig slakken voorkwamen (GRAVELAND, 1995). Door gebrek aan kalk in dat gebied waren de eierschalen zo dun, dat ze voortijdig stuk gingen en er geen of weinig jonge meesjes geboren werden.

Zanglijsters zijn befaamd om hun bedrevenheid in het openbreken van slakkenhuisjes op hun zogenaamde 'lijstersmidse', meestal een vaste steen met een afgeplatte bovenkant ergens in de tuin. Leg zo'n steen in de tuin en de lijsters zullen u dankbaar zijn.

Winterkoning en roodborst zijn vogeltjes die veel op de grond rondscharrelen en die eten graag slakkeneieren en ook mieren houden van de eieren.

Egels zijn natuurlijk verzot op slakken en spitsmuizen en een aantal soorten loopkevers weet er ook wel raad mee. Met zoveel aftrek is het haast een wonder dat er nog slakken rondkruipen.

SCHADE

Er zijn zeker wel slakkensoorten die het liefst een aanval doen op 'onze' jonge planten of kiemplanten, die wij nou juist zo koesteren en die je in het voorjaar de

Boven: De segrijnslak lust werkelijk alles. Onder: Eitjes van huisjesslakken zijn wit. Geheel onder: Zodra segrijnslakjes uit het ei kruipen, dragen ze reeds een huisje met zich mee. FOTO'S: HANS VAN DEN BERGH

grond wel uit kunt kijken. En dan kom je 's ochtends bij je zaaibed en zijn alle plantjes verdwenen! Dat is natuurlijk heel vervelend. Toch, tuinieren is vooral ook omgaan met natuur en dit soort calamiteiten hoort er gewoon bij. Maar negen van de tien slakkensoorten in de tuin kijken niet om naar onze tuinplanten. Die paar soorten die dat wel doen moeten dus afgeleid worden en smakelijke hapjes worden geboden ver van onze kwetsbare tuinplanten.

ANTISLAK

Hoe voorkom je nu een slakkenaanval op je gekoesterde tuinplanten? Dat is nog niet zo gemakkelijk en vergt enig doorzettingsvermogen. De beste methode is om genoeg afgefallen blad in de tuin te laten liggen, maar dit goed te verwijderen van het zaaibed. Een andere maatregel is om in fasen wat goedkope, snelkiemende en snelgroeïende zaadsoorten uit te zaaien op een plek achter in de tuin. Vraat valt daar niet op. Er zijn ook wel een aantal plantensoorten die 'slakonvriendelijk' zijn, zoals tomaten en komkommerkruid. Geplant tussen kwetsbare soorten zouden die dan hun slakverjagende werk doen. Er zijn ook plantensoorten waar slakken gewoon geen belangstelling voor hebben, onder andere de Zeeuwse knoop (*Astrantia major*) is zo'n soort, in verschillende cultivars te koop. En ook helpt het wel om rondom de pasgeplante zaailingen cacaooppotten te strooien. Dit is een ondergrond die slakken niet graag oversteken en hebben ze genoeg voedsel aan de 'goede' kant van dat strooisel, dan laten ze dat wel uit hun hoofd. Maar de allerbeste manier om met slakken om te gaan is van de tuin een stukje natuur te maken en af en toe wat slakken schade voor lief te nemen. Het ene jaar is de schade groter dan het andere jaar, ook dat is een natuurlijke gebeurtenis. Evenwicht in de tuin zorgt voor de aanwezigheid van al die dieren die van slakken leven, dan is de schade minimaal en komt iedereen aan de kost!

ZEVEN SOORTEN HUISJES-SLAKKEN OP DE KAART

Wijngaardslak

De wijngaardslak spreekt wel het meest tot de verbeelding als bedaarde kruiper in de tuin. Dat is vooral door zijn grootte. Deze soort komt in Nederland voor in Limburg en in kalkrijke duingebieden en is in ons land beschermd.

Segrijnslak

De slak die echt alles eet en ook nog in flinke vaart is de segrijnslak. Kan een

plaag zijn in de tuin dus het beste advies is: opeten! Lekker met knoflookboter erbij. Met zijn flinke formaat heb je al snel een aardig maaltje bij elkaar.

Gewone tuinslak

De gewone tuinslak kent iedereen, met zijn ongewoon aantal kleurvarianties: wit, geel, roze, oranje, lichtbruin, olijfbroin, donkerbruin al dan niet met horizontale kleurbanden (van één tot vijf of zelfs meer).

Boven: parende gewone ofwel grote wegslakken.
Onder: de eitjes van naaktslakken zijn doorzichtig.
FOTO'S: HANS VAN DEN BERGH

Witgerande tuinslak

De witgerande tuinslak, de enige andere Nederlandse tuinslak, is iets kleiner dan de gewone tuinslak en de rand van de mondopening van het huisje is meestal wit.

Heesterslak

De heesterslak lijkt op het eerste gezicht erg veel op de tuinslak, maar is donkerder en heeft stippeltjes. Ook dit dier is vooral een opruimer en composteerder, maar ja, kiemplantjes zijn ook wel erg lekker.

Boerenknoopje

Het boerenknoopje is een stuk kleiner en voedt zich met allerlei plantaardig materiaal en schimmels en zelfs oud papier wordt efficiënt verwerkt, een echte vuilnis-slak.

Doorschijnende glasslak

De doorschijnende glasslak is waarschijnlijk evolutionair bezig over te gaan van huisjesslak naar naaktslak. De slak heeft een breed lichaam en het huisje is uiterst dun en breekbaar. Deze slakken kunnen tot in de winter nog actief worden aangetroffen, omdat ze pas in de herfst geslachtsrijp zijn. Maar strenge vorst overleven ze niet, geen enkele slak trouwens, met een lichaam dat voor meer dan negentig procent uit water bestaat!

VIER SOORTEN NAAKTSLAKKEN OP DE KAART

Naaktslakken hebben het slecht getroffen, want ze zijn bijzonder ongewenst in de tuin en laten nog niet eens zo'n mooi leeg huisje na, maar alleen 'vieze' slijmsporen. Maar wel eens gezien hoe mooi die glinsteren in het vroege ochtendlicht? En wel eens geprobeerd te achterhalen waar ze nou eigenlijk naar op weg waren? Ze hebben een slechte naam als veroorzakers van veel schade aan tuinplanten. Toch leven ook deze dieren vooral van dood materiaal en is dat in voldoende mate aanwezig dan blijft de schade beperkt.

Gewone ofwel grote wegslak

Zoals de gewone of grote wegslak, geelbruin, roodbruin of vaak pikzwart, die steekt na een regenbui bij voorkeur het fietspad over en dat wordt hem vaak fataal, waarna de andere aan de resten beginnen te knabbelen. De één z'n dood... Deze slak heeft veel bijnamen die ook al niet veel goeds beloven, zoals 'rubberen drol', 'kruipende sigaar', 'grote slijmerd'. Planten lusten ze echter ook wel erg graag, dus hier past de bovenomschreven afleidingsmanoeuvre om ze weg te lokken uit het bloembed. Trouwens, een weinig afgemaaid gras op het gazon laten liggen lokt ze ook weg uit de border en dan kunnen lijsters en merels hun gang gaan. De ademopening van deze soort zit in tegenstelling tot die van de aardslakken links boven het midden van het mantelschild.

Lichte aardslak

De lichte aardslak is in aantal waarschijnlijk zo sterk achteruitgegaan, omdat men, in tegenstelling tot onze voorouders, geen aardappelen en wintergroenten meer opslaat in kelders en kruipruimten, maar die volpropt met isolatiemateriaal. Ze zijn opvallend licht van kleur met donkerder, vaak groenig grijze tentakels en de ademopening zit dus rechts onder het midden van het mantelschild. Deze slakken schijnen bijzonder dol te zijn op bier, heten in het Duits 'Bierschnegel' en de Nederlandse Malacologische Vereniging heeft er

graag een biertje voor over als u er een vindt.

Grote aardslak ofwel tijgerslak

De grote aardslak of tijgerslak is grijzig of lichtbruin met een opvallend vlekkenpatroon dat per dier verschilt, maar dat ook vrijwel afwezig kan zijn. Het zijn prachtige dieren, maar helaas behept met een grote eetlust. Ook deze dieren kunnen over het algemeen niet op onze sympathie rekenen.

Wormnaaktslak

De wormnaaktslak werd voor het eerst in Nederland gemeld in 1973, maar lijkt gestaag in opmars. Hij wordt vijf centimeter lang en slechts een paar millimeter 'dik' en lijkt dus een worm met donkere tentakels. Van deze slak zijn meer gegevens zeer gewenst.

AAN DE SLAG

Nu de soorten op de kaart zijn gezet, is het gemakkelijk om met de kaart in de hand in de tuin te zoeken naar deze kruipende tuinbewoners. Het is heel makkelijk, want ze kunnen niet vliegen en wegrennen doen ze ook al niet, dus eenmaal gevonden laten ze zich goed bekijken. Huisjesslakken kunnen ook zonder bezwaar worden opgepakt zodat de mondopening van het huisje goed bekeken kan worden, belangrijk voor de determinatie.

Bij deze *Natura* vindt u een waarnemingsformulier. We willen u echter dringend vragen om de slakken te melden via onze website: www.knnv.nl/slakken.

Het invoeren van de gegevens vanaf de ingestuurde kaarten is zoveel werk, dat is haast ondoenlijk en kost een aantal vrijwilligers heel veel tijd. Vrijwilligers die steeds moeilijker te vinden zijn. Dus gebruik de kaart in de tuin, voor aantekeningen van uw vondsten, maar doe de melding alstublieft via de website.

We zijn zeer benieuwd naar uw reacties!

Marijke van Damme-Jongsten is coördinatrice van de KNNV-waarnemingsprojecten.

Geschiede literatuur

(deels alleen antiquarisch verkrijgbaar)
BRUYNE R.H. DE & C.M. NECKHEIM red. (2001), *Van Nonnetje tot Tonnetje, de recente en fossiele weekdieren van Amsterdam*. Schuyt & Co. Haarlem.
BRUYNE R.H. DE (2002), *Zoekkaart landslakken*. Atlasproject Nederlandse Mollusken (ANM) St Anemoon.
GITTENBERGER, E., W. BACKHUYS & Th. E.J. RIPKEN (1970), *De landslakken van Nederland*. KNNV-uitgeverij, Utrecht.
GRAVELAND, J. (1995), *The quest for Calcium*. Proefschrift, Univ. Groningen.
KERNEY, M.P., R.A.D. CAMERON & G. RILEY (1980), *Elseviers Slakkengids*. Nederlandse bewerking: E. GITTENBERGER. Elsevier. Amsterdam.